

CONTRIBUȚIA LUI AARON FLORIAN LA DEZVOLTAREA ISTORIOGRAFIEI NAȚIONALE

Profesorul de istorie Aaron Florian, cu toate meritele pe care le-a avut în anii premergători revoluției de la 1848, a fost umbrat foarte curînd de prestigiul marilor săi contemporani, Mihail Kogălniceanu și Nicolae Bălcescu. Deși mai tineri, opera lor a venit cu un plus de adîncime, cu o mai mare înțelegere, astfel că s-a păstrat în opinia posterității ca deschizătoare de noi drumuri în istoriografia românească. A contribuit desigur la această ierarhizare și prestigiul lui Nicolae Iorga, care l-a subapreciat la un moment dat într-o judecată grăbită, asupra căreia a revenit în anii ce au urmat¹. Prima apreciere însă s-a impus și dascălul ardelean, cu toate meritele, a rămas din păcate un nume în fața căruia cărturarii ezită². Incontestabil, opera lui Mihail Kogălniceanu cu ideile sale directe și strălucirea scrisului lui Nicolae Bălcescu au eclipsat pe bună dreptate contribuțiile lui Aaron Florian. Și totuși profesorul de istorie universală de la Sf. Sava a avut un rost pe care l-a împlinit în cultura românească și un loc bine precizat în istoria istoriografiei noastre. Înainte de toate nu i se pot ignora ideile despre istoria națională și, cu atît mai puțin, viziunea nouă, romantică, pe care o inaugurează la o dată cînd nu se afirmaseră marii lui contemporani. S-au trecut cu vederea două din textele fundamentale pentru definirea profesorului de istorie: *Precuvîntare la Idee repede de istoria prințipatului Țării Românești* (1835)³ și *Cuvîntul... rostit de Aaron Florian la serbarea școlară de la Sf. Sava în 1837*, care precede *Cuvîntul pentru deschiderea cursului de istorie națională... a lui Mihail Kogălniceanu*. O istorie a istoriografiei românești nu poate însă trece cu ușurință peste opera de istorie națională a cărturarului ardelean, după cum nu s-a putut ocoli nici contribuția sa de istorie universală, apreciată de specialiști. Îndeosebi Prefața la *Istoria lumii* ne introduce în miezul unei noi problematice istorice, atentă la progresele pe care istoriografia le înregistrase în prima jumătate a veacului trecut⁴. Este desigur o datorie a istoriografiei noastre noi să stăruie mai îndeaproape pe marginea scrisului său pentru a-i pătrunde semnificația istorică și națională. Să nu uităm că Aaron Florian este un premergător al istoriografiei romantice⁵ la noi, că prin el se face trecerea de la epoca luminilor la istoriografia pașoptistă, că în opera lui idealul unirii românilor din deceniul al patrulea promovat în cadrul acțiunii lui I. Cîmpineanu își găsește o corespondență fericită în istoriografie. Ideile lui Aaron Florian, contribuția lui la progresul istoriografiei naționale justifică pe deplin o nouă și necesară insistență.

¹ P.P. Panaitescu, *Contribuție la o biografie a lui N. Bălcescu*, București, 1923, p. 12. Panaitescu socoate că „în orice caz vocația n-o căpătase de la profesorul său de istorie Florian Aaron, care vorbea de istoria Assirienilor”.

² Pentru discuția în jurul numelui său: D. St. Petruțiu, *Aaron Florian și orientarea literară a „Telegrafului Român”*, în *Gînd Românesc*, 1933, p. 17.

³ *Idee repede de istoria prințipatului Țării Românești de F. Aaron, profesor de istorie generală în Colegiul național Sf. Sava din București*, Tomul I, București, în tipografia lui I. Eliad, 1835, *Precuvîntare*, p. V—XXIV.

⁴ *Cuvîntul ce s-a zis de d. Medelnicerul F. Aaron, vice-direcatorul Colegiului Național și profesorul de istorie generală*, în V. A. Urechia, *Istoria școalelor de la 1800—1864*, București, 1892, Tomul II, p. 13—25.

⁵ A. Oțetea și V. Netea, *O sută de ani de predare a istoriei universale la Universitatea din București*, în *AUPar. hon. Ser. Științe Sociale Istorie*, XIII, 1964, p. 23—24.

⁶ Șt. Pascu — E. Stănescu, *Istoriografia modernă a României, încercare de periodizare și fixare a principalelor curente și tendințe*, în *Studii*, XVII, 1964, nr. 1, p. 137.

Dascălul ardelean originar din ținutul Sibiului și-a legat numele de marile înfăptuiri ale unei epoci în plină transformare, aducînd în Țara Românească de timpuriu idealul generației luministe încă viu întreținut de o adevărată școală în mediul universitar al Budei⁷. Discipolii și entuziaștii tineri care învață aici propagă cu rară stăruință ideile lui Petru Maior, cărora le asociază curînd valorile noii culturi romantice europene. Un Teodor Aaron, Damaschin Bojincă, Eftimie Murgu, Pavel Vasici aduc în cultura românească a deceniilor trei și patru ale secolului al XIX-lea și noile temeuri ale culturii naționale clădite pe interesul pentru studiul poporului în toată complexitatea sa⁸. În personalitatea lui Aaron Florian trăiesc mai cu seamă în prima epocă valorile iluminismului materializate în activitatea lui școlară la Golești, dar și viziunea romantică ce își face loc cu acești ani în cultura românească a celor trei provincii istorice. Nu e mai puțin adevărat că elementele iluministe se estompează treptat, făcînd loc activității revoluționarului, angajat în lupta de emancipare națională, dăruit ridicării neamului său prin o activitate exemplară desfășurată de o parte și alta a Carpaților. Indiscutabil ardeleanul Aaron Florian a fost unul din primii daco-români, un precursor al unității noastre, o personalitate atașată ideilor de emancipare a națiunii române. Impune în mod deosebit activitatea lui desfășurată în timpul revoluției din 1848 cînd în Țara Românească și Transilvania el se face purtătorul de cuvînt al ideilor de dreptate socială și libertate națională⁹. Încercînd să descifrăm sensurile activității lui istorice, concepția despre istoria națională, metodologia lui istorică și ideile social-politice pentru care a militat, vom putea desprinde o continuitate de idei remarcabilă în activitatea desfășurată în preajma revoluției, în timpul marelui eveniment și în anii ce au urmat.

Strădaniile lui Aaron Florian ca profesor de istorie acoperă o perioadă relativ lungă de timp, din deceniul trei al secolului al XIX-lea, cu intermitențe, pînă în anul 1865 cînd o încheie ca profesor la facultatea de litere și filozofie din București. Istoriografia s-a oprit în mai multe rînduri la activitatea istorică a cărturarului, încercînd să-i fixeze contribuția la dezvoltarea istoriei naționale. Din păcate cercetările de pînă acum nu au depășit un anumit descriptivism, insuficient pentru o apreciere științifică, ce trebuie să năzuiască la stabilirea locului și rolului profesorului de istorie în fluxul istoriografiei naționale.

Aaron Florian și-a început activitatea ca profesor de istorie la Golești și Craiova, pentru a o continua la colegiul de la Sf. Sava, în calitate de titular al catedrei de istorie universală și în cele din urmă la facultatea de litere din București, premergătoarea imediată a viitoarei Universități. Dascălul ardelean a fost deci înainte de toate un profesor de istorie și numai în al doilea rînd un cercetător al trecutului nostru. Autor de manuale și cursuri, a semănat multe idei îndrăznețe pe parcursul timpului și mai cu seamă a căutat să impună o nouă viziune asupra istoriei românești, în concordanță cu progresele pe care acestea le făcea pe planul mai larg al științei europene. Opera lui de istoric este cuprinsă în *Idee repede de istoria prințipatului Țării Românești*, în *Elemente de istoria lumii* și în *Cursul de istoria românilor* profesat după revoluție și semnalat de Nicolae Iorga¹⁰. Un loc aparte, de valoare deosebită metodologică, îl ocupă în cadrul preocupărilor sale *Cuvîntul ce s-a zis de d. Medelnicerul F. Aaron, vicedirectorul Colegiului Național și profesorul de istorie generală*, comparabil sub multiple aspecte cu vestitul *Cuvînt* rostit de M. Kogălniceanu în 1843 cu prilejul deschiderii cursului de istorie națională la Academia Mihăileană.

⁷ I. Breazu, *Doctorul Pavel Vasici [1806–1881]*, în ms. Cf. G. Bogdan–Duică, *Eftimie Murgu*, București, 1937 p. 23–31.

⁸ Mihail Dan, Ion Cicală și Pompiliu Teodor, *Contribuția istoriografiei ardeleni la dezvoltarea științei și culturii noastre*, în *AIIC*, IX, 1966, p. 34.

⁹ V. Netea, „România”. *Primul cotidian al poporului român*, în *Studii*, 19, 1966, nr. 1, p. 47–58; cf. și V. Popa, *Aaron Florian [1805–1887]*, în *Buletinul Universităților V. Babeș și Bolyai*, Ser. Științe sociale, vol. I, 1956, nr. 1–2, p. 225–240; N. Regleanu, *Aaron Florian ca participant la revoluția din 1848 în Țara Românească*, în *Rev. Arh.*, București, 1958, nr. 2, p. 32–50.

¹⁰ *Idee repede de Istoria Prințipatului Țării Rumânești*, București, 1835–1838, tom. I–III; *Elemente de istoria lumii pentru trebuința tinerimii începătoare din așezămîntele de învățătură și creștere publice și private*, București, 1845, ed. II, 1846, ed. III, 1847; N. Iorga, *Cursul de istoria românilor al lui Florian Aaron*, în *RI*, 1927, p. 256–272.

Prin urmare, studiul activității istorice a lui Aaron Florian are în vedere manualele sale, la care adăugăm atît menționatul *Cuvînt*, cît și cursul profesat la București după 1856. Întemeiați pe textele în circulație, vom încerca o analiză a concepției sale despre istorie și în aceeași vreme o apreciere critică a expunerilor consacrate istoriei naționale și universale.

Aaron Florian prin formația sa intelectuală aduce în istoriografia noastră profilul spiritual al iluministului ardelean pentru care cultura și valorile ei constituie un element primordial și susceptibil de a fi difuzat în păturile cele mai largi ce trebuiau ridicate la nivelul unei conștiințe active. Cultul pentru școală, pentru ideea latină se împletește și la el cu atașamentul pentru istoria națională, văzută în cadrele largi ale Daciei de odinioară. Școlăritatea în Transilvania și Pesta unde trăiește vie amintirea operei istorice și culturale a Școlii Ardelene a contribuit la fixarea orientării lui de mai tîrziu. Dar și ecourile venite din zonele romantismului european influențează formația sa intelectuală, așa cum, de altminteri, ele pot fi remarcate și la alți membri ai generației ce a urmat lui Petru Maior, la Damaschin Bojincă, Eftimie Murgu etc. „Iubirea patriei și dorirea cea necurmată de a mișca fericirea nației românești este îndemnul acel prealăudat, pentru care dumnealui boiarul Constantin Goleșcul, marele logofăt al prințipatului Valahiei, au întemeiat școală în limba națională, italienească, nemțească și grecească la moșia dumnealui Golești în județul Muscelului, spre a se împărtăși plăcutul gust al științelor cu fiii nației românești”¹¹. Dacă studiul limbii latine „ce este prea de lipsă, românilor să se învețe, pentru că românii și sînt strănepoții romanilor” ne indică filiația iluministă ardeleană, tendința manifestă de cultivare a limbii naționale, cu vădite scopuri politice, precum și programul școlii „după sistema scolastică a altor înalte școli”, întreaga viziune națională anunță o epocă nouă care se cristalizează sub semnul romantismului în cultura românească. De fapt viziunea națională a romantismului la noi în țară pornește tot din moștenirea iluministă care în spațiul nostru istoric se colorează puternic național-politic. Aaron Florian a contribuit substanțial, pe urmele lui Gheorghe Lazăr, Vasile Popp, Vasile Fabian Bob, Damaschin Bojincă, la difuzarea ideilor Școlii Ardelene, îndeosebi a lucrării lui Petru Maior în ambianța culturală a principatelor. La Golești dascălul ardelean a predat *Istoria pentru începutul românilor* a lui Petru Maior, istoria romanilor și „Istoria noroadelor celor mai vestite din Europa”, cu alte cuvinte un curs de istorie universală.

Pregătirea în domeniul istoriei universale i-a fost desigur înlesnită de studiile făcute la Universitatea din Pesta, prin mijlocirea interesului mai larg european pentru istoria generală promovată de istoriografia iluministă, de iluministii români chiar, un Samuil Micu și Ioan Piuaru Molnar¹². Studiul atît de actual în această vreme al istoriei naționale stă însă direct sub semnul istoricilor Școlii Ardelene, de opera cărora istoricul ia act încă din timpul studiilor sale superioare. O analiză a ideilor despre istorie ogîndite în opera lui ne va îngădui, alături de analiza critică a scrisului său, o mai întemeiată imagine asupra profesorului de istorie de la București. Dacă Aaron Florian în prima etapă la Golești utiliza pentru lecțiile sale *Istoria pentru începutul românilor în Dacia*, la București începînd cu deceniul patru el parcurge o epocă de căutări și cercetări în vederea elaborării manualelor, în special a celui de istorie a Țării Românești. Aici erau necesare noi investigații, un apel la surse mai diverse pentru a realiza expunerea istoriei principatului, din cele mai vechi timpuri pînă în vremea lui. Planul lui Aaron Florian urmărește istoria Țării Românești de la evenimentele care au dus la colonizarea romană pînă la 1830, deci istoria veche și medievală, ajungînd cu narațiunea la epoca contemporană lui. De altminteri profesorul de istorie periodizează istoria Țării Românești în istoria veche „de la descălecarea coloniilor romane în Dacia și de la începutul rumânilor de la acele colonii romane pînă la formarea statului Țării

¹¹ G. Fotino, *Școala din Golești [1826]*, în *Din istoria pedagogiei românești*, vol. II, București, 1966, p. 225.

¹² Pentru traducerea din istoria universală la noi în țară v. A. Oțetea și V. Netea, *op. cit.*; C. Cîmpianu, *Opusculă necunoscută a lui Samuil Micu: „Hronologhiia împăraților turcești*, în *SCSCLuj*, VIII, 1957, p. 213–231; Livia Grămadă, *Istoria lui Millot în tîlmăcirea lui Ioan Piuaru Molnar*, în *Studia*, Philologia, 1960, fasc. 2, p. 161–175

Rumânești sub cel dintii prinț al său Radul Negru sau de la anul 105 după Hr. pînă la anul 1290" — „periodul I“; Istoria de mijloc „de la formarea statului Țării Rumânești pînă la căderea lui sub mai multă influență a Porții otomane, dar tot cu prinți pămînteni; sau de la anul 1290—1526; Periodul III de la căderea prințatului sub mai multă influență a Porții otomane, pînă la pierderea de dreptul de a avea prințatul prinți pămînteni și trimiterea de prinți străini de la Constantinopol, sau de la anul 1526—1716; Periodul IV de la trimiterea de prinți streini de la Constantinopol pînă cînd prințatul iar dobîndi dreptul de a avea prinți pămînteni; sau de la anul 1716—1822. În sfîrșit istoria nouă, a domniilor pămîntene, pînă la „noua reformă în Constituția prințatului“, 1822—1830, constituind al cincilea „period“ și, în sfîrșit, al șaselea de la 1830 „pînă în zilele de acum“¹³. De observat este faptul că periodizarea în linii mari se inspiră din lucrarea lui J. Chr. von Engel, *Geschichte der Moldau und Walachey*, Halle, 1804, unde întîlnim aceeași periodizare a istoriei Țării Românești, în sensul că și el stabilește o primă perioadă între 1290—1526, deci întemeierea în vremea ipoteticului Radu Negru și lupta de la Mohács, cînd consideră începutul noii istorii a Valahiei pînă la întoarcerea domniilor fanariote. Aaron Florian are o viziune mai apropiată de realitate, atunci cînd socotește istoria nouă începînd doar cu revenirea la domniile pămîntene. Astfel ne găsim în preajma unei prime încercări de periodizare la noi care se inspiră din schema lui Engel¹⁴. Se poate remarca la Aaron Florian o concepție etatistă în materie de periodizare, la modă în istoriografia europeană, pe care însă a adaptat-o datelor istoriei noastre naționale. Și tot așa nu trebuie omis nici faptul că profesorul de istorie de la București este, poate, primul care introduce la noi noțiunile de istorie veche, de mijloc și nouă, prin care se apropie sensibil de punctul de vedere acceptat cu mult înainte în istoriografia europeană.

Problema care interesează în mod deosebit este, însă, aceea a izvoarelor pe care s-a întemeiat în elaborarea istoriei Țării Românești, aspect nesesizat și nerezolvat de istoriografia noastră. Din confruntarea datelor lui Aaron Florian cu lucrarea lui Engel, ne-am putut convinge că a urmărit ca izvor principal lucrarea istoricului menționat, de la care preia întocmai succesiunea domniilor și în bună parte însăși cronologia domniilor Țării Românești. Deci în timp ce cunoscuta istorie a lui Engel are în vedere o prezentare critică a datelor, cu multe trimiteri la surse pe care le discută, Florian renunță atît la aparatul științific cît și la ipotezele pe care istoricul german le formulează¹⁵. De remarcat că în *Idee repede* există capitole mai bogate, cu date suplimentare față de modelul german, cum este bunăoară domnia lui Mihai Viteazul, care ia proporțiile în tomul II ale unei adevărate monografii¹⁶. Aici istoricul a avut în vedere istoriografia transilvăneană și lucrarea lui Gebhardi¹⁷, din care împrumută fapte numeroase ce îmbogățesc expunerea cu date noi. Confruntările noastre, prin urmare, evidențiază și confirmă o apreciere mai veche a lui N. Bălcescu, care a semnalat încă în secolul trecut asemănarea lucrării lui Florian cu ale celor doi istorici germani¹⁸. Pozitiv la profesorul de istorie de la Colegiul Național este însă spiritul de independență în interpretarea istoriei vechi românești unde el se afirmă ca un continuator al *Școlii Ardelene* și viziunea națională a istoriei pe care o scrie din unghiul de vedere al patriotului. Izvoarele lui sînt însă mult mai bogate; cunoștințele lui în domeniul istoriografiei naționale cuprind pe istoricii *Școlii Ardelene*, cărora le fixează locul în istoria istoriografiei românești. De altminteri el socotea că izvoarele istoriei naționale sînt cuprinse în „cronografurile țării și istoriile străine“, în istoriile țărilor vecine mai cu seamă. Aaron Florian a cunoscut bine cronicile interne, istoriile veacului al XVIII-lea,

¹³ *Idee repede de Istoria prințatului Țării Românești*, București, 1835, p. XXIII—XXIV.

¹⁴ Că prima periodizare a istoriei românești îi aparține lui Engel v. și D. Onciul, *Epicile istoriei române și împărțirea ei. Discurs rostit la 22 martie (4 aprilie) 1906 în ședința solemnă*, în *Opere complete*, Tomul I, Ed. critică adnotată de A. Sacerdoțeanu, București, 1946, p. 14.

¹⁵ J. Chr. von Engel, *Geschichte der Moldau und Walachei*, Halle, 1804.

¹⁶ *Idee repede* ..., II, p. 114—322.

¹⁷ L. Albr. Gebhardi, *Geschichte des Reiches Hungarn und der damit verbundenen Staaten*, Leipzig, 1782, vol. IV.

¹⁸ A. T. Laurian și N. Bălcescu, [*Prospect pentru Magazinul istoric*], în N. Bălcescu, *Opere*, Tom I, partea I, *Scrieri istorice, politice și economice*. Ediție critică adnotată cu o introducere de G. Zane, București, 1940, p. 101,

literatura istorică maghiară și germană. A năzuit să dea pe baza acestora o istorie a patriei, o expunere preliminară, cu scopul de a netezi drumul învățaților spre o istorie „critică”. El însuși a încercat în cursul din preajma lui 1859 și după această dată, la facultate o nouă expunere întemeiată pe izvoare numeroase și însoțindu-și prelegerile de observații critice, de discuții pe marginea surselor puse la contribuție.

Cercetarea lui Aaron Florian ne-a pus însă în contact cu concepția lui istorică, nouă, romantică, de deosebită valoare pe care o ilustrează și care anunță afirmarea ei plenară, de către Kogălniceanu și Bălcescu.

Aaron Florian și-a expus concepția despre istorie în 1835 cu prilejul publicării primului volum din *Idee repede...*, într-o *Precuvîntare* substanțială, text care conține o seamă de idei generale. A urmat în 1837 *Cuvîntul...* rostit la examenul din Colegiul Național și *Precuvîntarea* din 1838 a tomului III, la care putem adăuga considerațiile pe care le face în cursul ținut în jurul anului 1859 studenților bucureșteni. Din toate aceste texte se detașează o imagine bine precizată a unei noi concepții istorice care se înscrie în aria culturii romantice europene. Prin ideile generale despre scrisul istoric Aaron Florian este anterior ca manifestare lui Mihail Kogălniceanu și Nicolae Bălcescu, chiar dacă opera lui nu se ridică la profunzimea și ținuta științifică a pomeniților istorici.

Profesorul Colegiului național proclamă încă din 1835 un principiu național în evaluarea trecutului, aducînd în prim planul desfășurării procesului istoric națiunea, poporul cu tradițiile și creațiile lui. „Nimic nu poate fi la o nație mai scump decît începutul său, numele ce-l poartă, pămîntul pe care-l locuiește, starea întru care se află cum și grija de ceea ce poate să fie în vremea viitoare. La niște fii adevărați ai nației pe cari i-au ajutat natura și au primit o creștere bună, încă nimic nu poate fi de mai mare interes decît cunoștința de acele lucruri scumpe care fac ființa nației și pe a lor însuși”¹⁹. Istoria patriei este „ogînda cea magică a veacurilor trecute, icoana cea adevărată a vremii de acum, și cheia cea de mare preț cu care se descurie oarecum și ascunsurile viitorului”²⁰.

Aaron Florian socotea că în istoria națională „ca într-un hrisov sigur sînt scrise cu slove de aur drepturile unei nații pentru începutul, numele și pămîntul său...”, că aci se află „deosebitele acele întîmplări și împrejurări care au adus nația la starea acea de cultură sau de barbarie, de lumină sau de întuneric, de fericire sau de nefericire...”. Prin istorie se poate pătrunde și în „întunericul viitorului și să se apropie cu idee de soarta ce așteaptă pe acea nație”²¹. Prin urmare istoria nu este „icoana vremii trecute” cum spunea Ranke și cum definea istoria Kogălniceanu, fără însă a urma definiția, ci „icoana cea adevărată a vremii de acum”. Și la el istoria capătă, ca și la romantici, o funcție importantă națională și socială, pătrunsă de caracterul politic democratic, istoria fiind preocupată în mod deosebit de istoria națiunii. Este necesară înainte de toate istoria națională, deoarece „nația fără istoria patriei este pierdută între celelalte nații, streină chiar în pămîntul său, necunosătoare de drumul pe care a umblat mai înainte și rătăcită în calea pe care a apucat acum”²². Angajat în emanciparea națiunii, în lupta pentru făurirea unui stat național, Aaron Florian considera că istoria poate dovedi drepturile națiunii. În aceasta rezidă „trebuința și importanța istoriei patriei”²³, într-o vreme cînd adevărul acesta se simți toate națiile”²⁴.

Concepția despre istorie la Aaron Florian este romantică, dominată de spiritul național, de tradițiile și valorile trecutului propriu, iar istoria susceptibilă de a fi călăuză a vremii viitoare. Orientarea lui spre faptele evului mediu, spre rosturile istoriei naționale îl așează în cadrul romantismului vremii care caută, după prăbușirea experiențelor ce ieșiseră din raționalismul secolului al XVIII-lea, temeiurile unei noi organizări statale în tradiția națională. Istoriografia romantică sugerează o istorie națională care trebuie să arate omului de stat limitele de neschim-

¹⁹ *Idee repede...*, Tom. I, *Precuvîntare*, p. V.

²⁰ *Ibid.*, p. V–VI.

²¹ *Ibid.*, p. VI.

²² *Ibid.*

²³ *Ibid.*, VII.

²⁴ *Ibid.*

bat ale puterii sale de acțiune, care trebuie să-l învețe pînă unde poate merge pentru a nu intra în conflict cu tradiția autohtonă. Lucrurile mari și durabile se pot ridica numai rămînînd fidele naționalității; iar acestea nu pot fi cunoscute decît prin istoria națională²⁵. Vorbînd în 1838 despre însemnătatea istoriei naționale²⁶, Aaron Florian o subliniază în termeni romantici: „Această carte ce este atît de veche ca și românii, a fost față la ivirea lor pe teatrul lumii, a fost martoră la toate prefacerile și schimbările lor; ea i-a întovărășit în toată vremea de la începutul lor și pînă în ziua de astăzi: numai ea dar știe toate, numai ea cunoaște toate: într-însa trebuie să caute adevărurile acele prețioase, cari ating așa de aproape însuși ființa românilor. Cu inima bătîndă și cu mîna tremurătoare deschizînd-o românul, privește pe nația românească la începutul ei, și scoborîndu-se pe scara anilor, vine cu dînsa pînă în zilele de acum“²⁷. Semnificativ că această pledoarie pentru istoria națională venea într-un moment cînd teoretic atari teze încă nu se afirmau și într-o instituție de învățămînt unde Aaron Florian preda de fapt istoria universală. Dascălul ardelean încerca într-o împrejurare solemnă să justifice necesitatea studiului istoriei naționale, așa cum va proceda și Mihail Kogălniceanu în 1843 la Academia Mihăileană.

Cu aceeași orientare istorică scrie despre Aurelian²⁸, susținînd continuitatea elementului roman în vremurile migrației popoarelor. „Rădicînd așadar legioanele romane în care coloniștii romani își privea mîntuința, le trecu Dunărea în Misia care își primi nume de Dacia lui Aurelian, iar Dacia lui Traian plină de locuitori romani o lăsă pradă geților...“²⁹.

Un moment însemnat al acestei evoluții îl constituie întemeierea principatului. Acum „naționalitatea românilor din Țara Românească triumfă“, învrednicindu-se de o soartă mai bună „decît toți ceilalți frați ai lor din celelalte părți ale Daciei“. Întemeierea o consideră pe urmele tradiției în 1290 prin descălecarea lui Radu Negru din Făgăraș. „Cu această epohă se părea că românii scăpînd de grozăviile barbarilor au dobîndit toate înlesnirile de a începe și desfășura o viață nouă însuflețită cu neatîrnarea politică și cu cultura ce putea acum să se dezvolteze fără nici o zădărnire“³⁰. Istoria medievală a românilor însemna în opinia lui Aaron Florian o luptă pentru „apărarea naționalității“, carele aduce un statut favorabil, în orice caz o „supunere mai dulce“ în comparație cu alte popoare. În timp ce statele europene, în plină expansiune europeană a turcilor, în „veacurile eroice ale lor“, nu reuseau să le opună un front unitar, românii înscriu epopeea marcată de faptele lui Vlad Dracul și Vlad Țepeș, ale lui Ștefan cel Mare care îndepărtează pericolul pașalicului³¹. Momentul de apogeu al istoriei de mijloc îl constituie însă Mihai Viteazul prezentat ca un erou pentru care „cincisprezece veacuri au lucrat ca să facă mărirea lui“³². Tonul romantic învăluie întreaga epocă cuprinsă în paginile aproape ale întregului tom doi din *Idee repede*... „Arătarea lui Mihai în mijlocul lor a fost ca un fulger strălucitor care dete duhului rumănesc amorțit o lovitură electrică; rumăni se deșteptară, cunoscură trimiterea lui din ceriu, și alergară la glasul lui cel propoveduit de mîntuințe. El era eroul, era idolul lor, era viața și fericirea lor, era rumănul care făcea cît toți rumăni. Sub comanda lui, rumăni cu armele în mînă dezvoltară o putere destoinică de a supune pe vrăjmași, destoinică de a trage admirarea și lauda celorlalte nații, vrednică de numele și singele ce-l purta în vinele lor și de drepturile ce dorea să dobîndească. Acestea era vremile cele eroice ale rumănilor. Geniul lui Mihai croia, și rumăni punînd în lucrare făcea minuni. Unînd pe toți rumăni într-un stat, făcu o nație

²⁵ Ed. Fueter, *Histoire de l'historiographie moderne*, Paris, 1914, p. 517—519.

²⁶ *Cuvîntul ce s-a zis de d. Medelnicerul F. Aaron, vice-directorul Colegiului Național și profesorul de istorie generală*, în V. A. Urechia, *Istoria școalelor de la 1800—1864*, Tom. II, București.

²⁷ *Idem*, p. 15.

²⁸ *Idee repede*..., p. 16.

²⁹ *Ibid.*

³⁰ *Ibid.*, p. IX—X.

³¹ F. Aaron, *Cuvînt*..., p. 20.

³² *Idem*, *Idee repede*..., II, p. 319.

mare, vrednică de recunoașterea altor nații, destoinică de a se apăra și în stare de a se civiliza. Aceasta era vremea cea mai slăvită pentru rumâni, era o epohă care prevestea pentru dînsa un veac de aur. Încă puțin și rumânii s-ar fi fericit.“ Mihaî Viteazul este pentru Aaron Florian figura centrală a istoriei noastre medievale fiindcă în fapta lui se poate regăsi idealul generației sale, unirea românilor într-un singur stat. „Niciodată Țara Românească n-a fost mai slăvită și mai vrednică de respectul și cinstea altor state ca în vremea lui“³³. Concluzia profesorului este fără echivoc: „Rumânii cată a se mîndri cu eroul acesta care se luptă ca un leu pentru pricina cea sfîntă a desrobirei și a slobozeniei lor. Aducă-și aminte de ceea ce poate face o nație unită cînd este norocită ca să se nască dintr-însa un om mare“³⁴.

Aceeași tonalitate ne întîmpină și în 1838 cînd, în fața unui auditoriu numeros, rostea idealul unirii românilor. „Îndemnat de duhul cel războinic ce a știut să însufle românilor a croit un proiect mare de a uni pe toți rumânii într-un stat, de a forma din ei numai o putere și de a le înlesni astfel mijloacele siguranței și fericirii lor. Armele românești ca fulgerele trecură peste hotare, împlîntară steagurile biruinței în Moldova și Transilvania, și românii ce de mai multe veacuri erau despărțiți, acum se înfrățiră iar subt o căpetenie mărită, vrednică de a face slava și fericirea a toată nația românească“³⁵.

Viziunea istorică a lui Aaron Florian este romantică, după cum tonalitatea scrierilor sale se integrează în aceeași arie a culturii europene, care împrumută istoricului pînă și limbajul caracteristic acestei istoriografii. În spiritul acestui curent profesorul de istorie s-a îndreptat spre zonele istoriei culturii, ale literaturii române. Dacă iluminismul european a făcut loc pentru prima dată literaturii într-o operă istorică, ca și la noi de altminteri, romantismul cultivă cu precădere studiul literaturii naționale vechi cu gîndul că arta modernă nu-și poate găsi salvarea decît adresîndu-se inspirației naționale³⁶; iar Aaron Florian insistă pe lung asupra istoriei culturii în lucrările sale, semnănd o întregă problematică cercetării, începînd cu marile realizări ale veacului de mijloc. Bunăoară epoca lui Matei Basarab îi apare ca deosebită și pentru că „limba românească se desrobî, se ridică la cinstea ce i se cuvenea și întemeindu-se o tipografie românească, rumânii începură mai mult a fi rumâni cunoscîndu-și drepturile naționalității. Începutul acesta sfînt se sprijină de trei prinți rumâni puternici, de duhul veacului și al civilizației Europei despre Apus, de o putere înarmată ca care niciodată nu mai avu Țara Românească și de însuflețirea cea nouă ce o luară toți boierii țării dimpreună cu tot norodul. Atunci limba românească dobîndi întîndere, îndrăzneală și zbor“³⁷. Studiul limbii și literaturii naționale, inspirația națională sînt caracteristic romantice, dovîndu-ne odată mai mult orizonturile formației intelectuale a lui Aaron Florian. Unitatea națiunii române nu derivă așadar numai din originea comună latină, ci și din studiul limbii și al literaturii, fiindcă „rumânii se pot înțelege prin aceeași limbă, deși sînt diferite dialecte, care diferă foarte puțin unul de altul“.

În preajma Unirii din 1859 studiul istoriei românilor e sensibil evoluat, ideile noi, renunțări pe tărîmul latinismului purist, nu fac decît să crească valoarea noilor încercări istorice. În primul rînd expunerea lui acum năzuiește la o istorie unitară românească, la o sinteză³⁸. Prin urmare în cursul universitar pe care l-a profesat la facultatea bucureșteană el încearcă prelegeri generale românești, depășînd istoria principatului Țării Românești. Dar acum sînt evolute înseși punctele de vedere, concepția istorică, care se reflectă într-o nouă încercare de definire. „Istoria românilor e o înfățișare sau o înșirare sistematică de toate evenimentele

³³ *Ibid.*, p. 321.

³⁴ *Ibid.*, p. 322.

³⁵ *Cuvînt ...*, p. 21.

³⁶ Ed. Fueter, *op. cit.*, p. 534.

³⁷ *Ibid.*, p. XIV.

³⁸ N. Iorga, *Cursul de istoria românilor al lui Florian Aaron*, în *RI*, 1927.

care au avut mai multă sau mai puțină influență asupra schimbării românilor³⁹. De la concepția romantică a anilor 1835—1838 istoricul, se poate observa, face pași sensibili pe drumul unei istoriografii pozitive, critice. Este interesantă acum viziunea lui despre civilizația dacilor pe care o consideră „cultură înaintată”, nu numai agrară și pastorală, ci și orășenească. („Dară orășenii erau industriali“.) Ceea ce spune acum Aaron Florian despre Dacia este incontestabil la un alt nivel, superior, celui pe care l-am putut întilni înainte de 1848. Cunoaște mult mai temeinic stările anterioare întemeierii principatelor, cucerirea Ardealului de către maghiari, pe care o consideră că a prilejuit „fatala împărțire a Daciei”. Aaron Florian consideră în vechime o Dacie unitară, așa cum o considera și școala umaniștilor și istoricii iluminiști. Trăiește însă cu nădejdea în viitorul stat românesc: „viitorul ni dă speranțe mari și când românii se vor reuni într-un singur stat, atunci fericirea lor va fi la culme. Gloria trecută se va reîntoarce și subț cerul cel senin al libertății, fie, într-un imn divin, inimile patriotice să înalțe la Dumnezeu sublimelme lor bucurii⁴⁰. Această idee a unirii românilor străbate întregul ciclu de lecții, autorul încercînd să dovedească înainte de întemeiere, cum spunea Iorga, „o existență neîntreruptă a domniei românești, între Carpați și Dunăre⁴¹. În orice caz acum ne întîmpină istoricul informat, discuțiile ample despre Radu Negru, controversele inevitabile. Cu alți termeni spiritul critic.

În același mod discută întemeierea Moldovei, luptele cu vecinii și în special cu turcii, epoca lui Mircea și Ștefan cel Mare, covîrșit și acum de ideea unirii românilor care domina epoca sa. Interesant că istoricul totuși observă despre vremurile războaielor fratricide că „pe atunci românii n-aveau acele sentimente de naționalitate cum le vedem astăzi: ei se considerau (moldovenii și românii) ca niște străini și chiar ca inamici⁴². Și pe acest teren romantismul în jurul anului 1859 cedează în fața spiritului critic, modern al istoriografiei europene. Deci se poate spune că prin cursul lui Aaron Florian cu „probleme văzute bine și discutate serios” istoriografia română ajungea la o „sinteză chibzuită” (Iorga).

Aaron Florian ca istoric a parcurs un drum ascendent de la *Idee repede*... la cursul de istorie din preajma Unirii principatelor. Studiile pe care le-a făcut, lecturile de istorie universală, finalizate în cartea consacrată acestei problematice și intitulată *Istoria lumii*, contactele cu izvoarele istoriografiei europene și naționale au determinat o fericită evoluție, apreciată de un istoric de talia lui N. Iorga. A început prin a publica *Idee repede* consacrată Țării Românești, și a sfîrșit prin a cuprinde întreaga istorie a românilor într-o sinteză. Gîndul lui s-a mărginit la începuturi la istoria Țării Românești pe care a conceput-o în opt tomuri, din care au văzut lumina tiparului numai trei, ultimul în 1838. Cu prilejul imprimării acestuia el notează într-o *Precuvîntare*: „Mi-ar plăcea să isprăvesc un lucru ce l-am început; aș dori să am mulțumirea de a da afară și acele cinci tomuri ce mai lipsesc și aș vrea să îndestulez pe deplin dorirea acelor cititori buni care vor să dobîndească o idee întregă de toate întîmplările Țării Românești de la început pînă în zilele noastre⁴³. Proiectul, după cîte se știe, nu s-a realizat, astfel că tomurile promise, care trebuiau să ducă expunerea aproape de „vremile noastre de acum”, au rămas fie în stadiul de proiect, fie neterminate. În orice caz profesorul de istorie le-a utilizat, probabil, în cursul de istorie la facultatea de litere din București.

Activitatea istorică națională a lui Aaron Florian, adînc patriotică și dominată de ideea unirii românilor, s-a completat armonios prin preocupările sale în domeniul istoriei universale. Profesor de istorie generală la Colegiul Sf. Sava, a predat elevilor un curs în care a încercat să prezinte, după o tematică prestabilită, evoluția istorică a umanității.

³⁹ *Ibid.*, p. 256.

⁴⁰ *Ibid.*, p. 263.

⁴¹ *Ibid.*, p. 266.

⁴² *Ibid.*, p. 270.

⁴³ *Idee repede* ..., Tom. III, București, 1838, p. I—IV.

În 1845 a publicat o lucrare de istorie universală, intitulată *Elemente de istoria lumii*, urmînd, în curînd, alte două ediții, una în 1846, alta în 1847. Aaron Florian prin acest manual, nu atît original, cît prezentat într-o expunere originală, a depășit „tot ce se realizase pînă la dînsul prin publicări și traduceri”⁴⁴. *Prefața și Introducția* reprezintă un moment indiscutabil însemnat în evoluția științei istorice la noi. Venind după *Arhiva Românească* și aproape paralel cu *Magazinul istoric*, Aaron Florian semnaleză însemnătatea istoriei universale și îndeosebi istoria acelor „state și nații, ale cărora întîmplări și fapte au influență asupra soartei noastre”⁴⁵. De observat că profesorul de la București începe povestirea cu „începutul omenirii și schimbările pămîntului”, pentru a termina cu „întemeierea și guvernul statelor din timpul de acum”⁴⁶. *Introducția* are însă o valoare întru totul particulară, fiindcă autorul ei este preocupat, pe larg, de problema izvoarelor și a disciplinelor auxiliare. Izvoarele istoriei Aaron Florian le vede în „tradiții sau spuneri prin grai”, în „Cîntecele istorice”, în „monumente mute precum statui, monete, diplome, și alte acte publice”, „scriitori contemporani patrioți și străini”. Astfel, pentru ultima categorie citează „*etnografiile*”, istoriile speciale ale statelor, istoriile culturii, istorii particulare „care înfățișează întîmplările unor societăți, corporații sau clase ale unui popor” și în sfîrșit în „biografiile și caracteristici”⁴⁷.

Impresionează plăcut aria largă de informație și totodată interesul pentru istoria economică și socială, evident în cazul istoriilor particulare. În pas cu evoluția istoriografiei pe calea spiritului critic, Aaron Florian a atras atenția asupra științelor auxiliare, ca genealogia, eraldica, numismatica, epigrafia, diplomatica, sfragistica și istoria călătoriilor. Cu același prilej amintește rolul cronologiei și al geografiei pentru studiul istoriei. Afirmarea aproape concomitentă a preocupărilor lui Laurian și Bălcescu în peisajul istoriografic pentru metodologia istorică ne dovedește, o dată mai mult, nivelul la care se plasează istoriografia română modernă, prin încercările de a-și lărgi sfera informativă și paralel mijloacele de investigare. Cu aceasta, desigur, cel puțin ca intenție narațiunea nesemnificativă este părăsită tot mai mult, scrisul nostru istoric evoluînd spre zonele istoriografiei continentului. Ca istoric a fost preocupat și de maniera de expunere a istoriei, încercînd o înșiruire a diferitelor formule: istoria geografică, cronologică, sinoptică, etnografică, pragmatică și politică. În sfîrșit, Aaron Florian a fost preocupat de utilitatea istoriei, pe care o tratează în spirit romantic. „Supuși și cetățeni fiecăruia stat, fiecărei țări, din istorie învață a-și cunoaște și a-și iubi patria, văzînd estimațiile sale, începutul constituției sale de acum, legile, facerile de bine ce au primit de la dînsa și datoria cea sfîntă ce au de a-i sluji. Neguțătorul vede în istorie ca într-o oglindă în ce chip comerțul său, făcut cu înțelegere și cu dreptate, leagă pe oameni între dînșii, în ce chip înaintează și sprijinește starea înflorită și puterea populilor și cîteodată chiar libertatea lor”⁴⁸. Istoria, pe urmele lui Kogălniceanu, este și obiectul inspirației creatorilor de literatură fiindcă „cuprinde o comoară nemăsurată de persoane și de fapte...”⁴⁹.

Contribuția lui Aaron Florian în cîmpul istoriografiei naționale și universale, în lumina acestor constatări ne apare încărcată de valorile culturilor pe care le străbate. Plecat din zonele istoriografiei iluministe ardelene, el ajunge în Țara Românească să afirme printre primii ideile romantismului în cultura noastră. Ca istoric a descris în timp o evoluție bogată în sensuri prin apelul la o informație istorică largă, întemeiată pe tradițiile istoriografiei interne, la care a adăugat rezultatul cercetărilor externe. Fără să fie un cercetător original, Aaron Florian s-a impus, mai cu seamă, prin ideile naționale, care i-au apropiat opera de mișcarea națională din jurul anilor 1834—1848 aflată sub semnul acțiunii lui Ion Cîmpineanu⁵⁰. Într-un fel se poate afirma că lucrările sale istorice sînt expresia

⁴⁴ A. Oțetea și V. Netea, în *AUParhon, Ser. Științe Sociale, Istorie*, XIII, 1964, p. 23—24.

⁴⁵ *Elemente* ..., p. 3—4.

⁴⁶ *Ibid.*, p. 5.

⁴⁷ *Ibid.*, p. 6.

⁴⁸ *Ibid.*, p. 5—8.

⁴⁹ *Ibid.*

⁵⁰ Pentru mișcarea lui I. Cîmpineanu : C. Bodea, *Lupta românilor pentru unitatea națională, 1834—1849*, București, 1967, p. 3—32.

ideologică a mișcării naționale din anii 1834—1840. Îndeosebi pledoaria pentru unitate statală din capitolul despre Mihai Viteazul și în egală măsură din *Cuvîntul*... rostit la serbarea școlară în 1837 reprezintă țelurile acțiunilor politice întreprinse în țările române. Opera lui Aaron Florian, în sfârșit, prin vehicularea idealului unirii naționale, a contribuit la progresul ideii în societatea românească în preajma Revoluției din 1848.

POMPILIU TEODOR

AARON FLORIAN'S CONTRIBUTION TO THE DEVELOPMENT OF NATIONAL HISTORIOGRAPHY

(Abstract)

In his paper the author tries to re-evaluate the work of a historian of the 19th century. Chronologically Aaron Florian belongs to the period of the crystalization of Romanticism in Romanian historiography.

Owing to the problems he dealt with he preceded Mihail Kogălniceanu and Nicolae Bălcescu, two historians of great fame in whose work the Romantic vision has reached a large scope. The critical study of Aaron Florian's works have made clear the distinctive features of Romantic historiography in his tendency for positive appreciation of the middle ages and of the national traditions in the political and cultural fields.

Researcher but professor of history first of all, Aaron Florian has the merit of having attempted the *first devision* into periods of Romanian history, having as its starting point the scheme established by the historian Engel in his „Geschichte der Moldau und Walachey” (1804).

Thus he has given a new devision into periods of Romanian history which is closer to reality, based on the evolution of Romanian history.

It is his historical Romantic conception that is so remarkable; it is reflected in the preface to his textbook „A Brief account of the History of the Principality of Valaechia” and in his speech delivered in 1838 at the national College Sf. Sava. Aaron Florian's tendency of turning to account national traditions and rights, as well as his idea that history can be a guide to future epochs is donn right impressive. In 1838 speaking about the importance of national liberty he underlines it in Romantic terms. It is in history that „these precious truth which so closely touch the Romanian existence itself”, must be found.

Hence his apology to Mihai Viteazul for having united the Romanian principalities into one state Aaron Florian's work brings new methodological points of view in writing history showing that is should make use of the sources employed by the European historiography of that epoch. The professor of history of Bucarest has covered a happy evolution from the ideals of the Enlightenment to these of the Romanticism which he adopted. Aaron Florian was, through his work, the herald of the movement for national emancipation which is illustrated by his democratic and revolutionary activity.